

KNIŽNÍ VAZBA

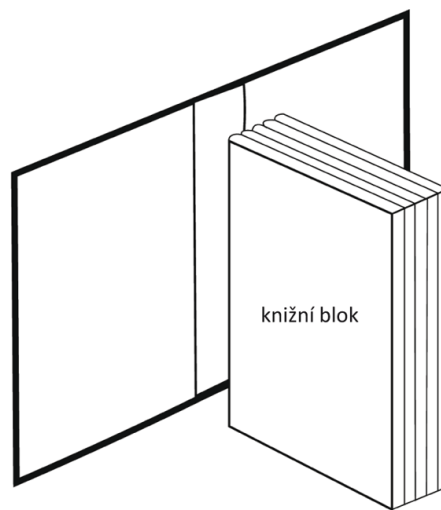
Vyučující: PhDr. Eliška Bat'ová, PhD.
ÚISK, FF UK

KNIŽNÍ VAZBA

1. Terminologie
2. Technologie
3. Typy knižních vazeb dle pokryvu
4. Slepotisk
5. Výzkum knižní vazby

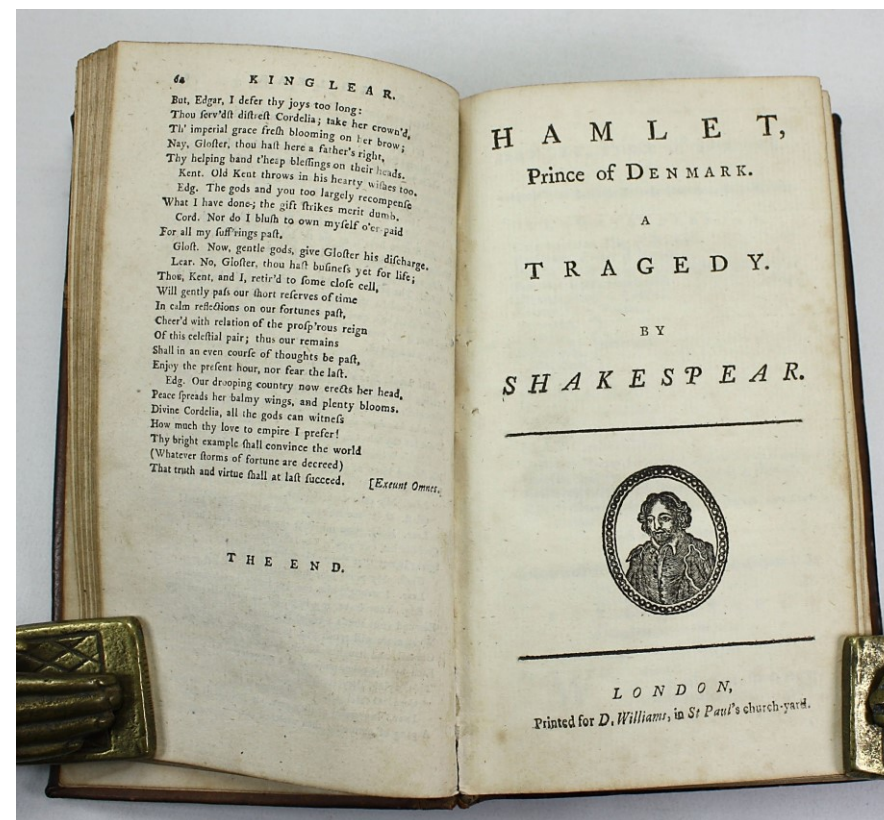
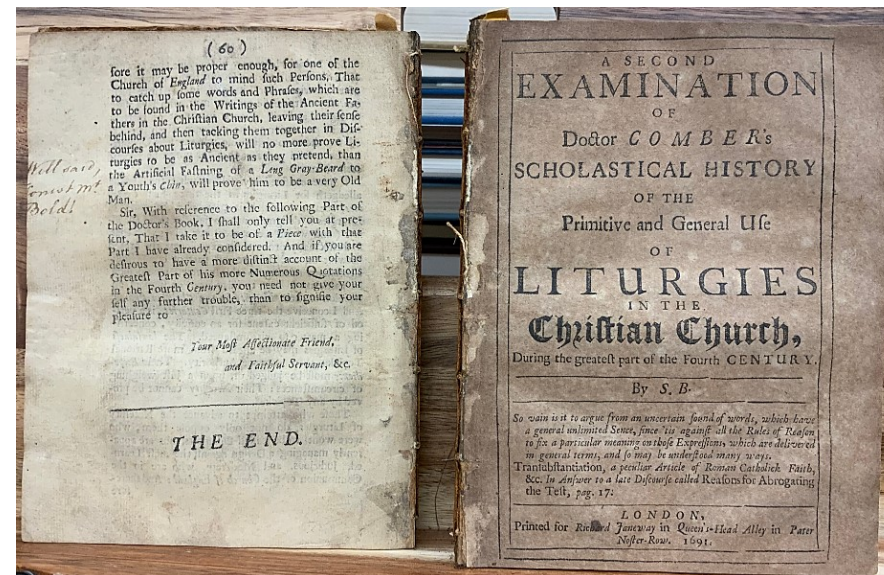
1. TERMINOLOGIE

- **knižní vazba**
 - celý vazebný organismus knihy
 - v běžné komunikaci **pokryv** knižních desek
- **knižní blok**
 - tiskařské složky sešité pomocí stehů a vazů
- **knižní korpus**
 - svazek opatřený deskami, pokryvem a dalšími prvky

1. TERMINOLOGIE

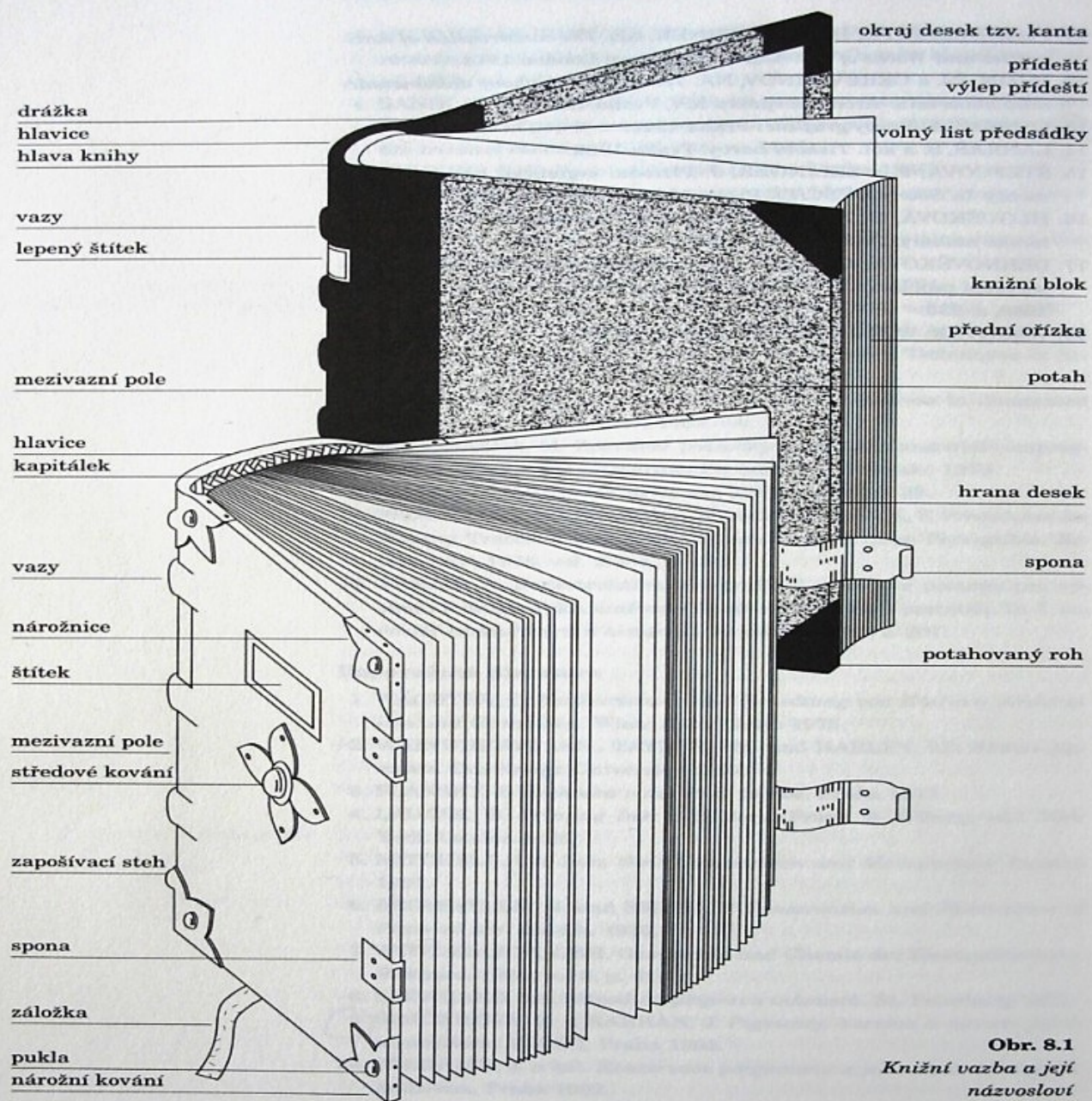
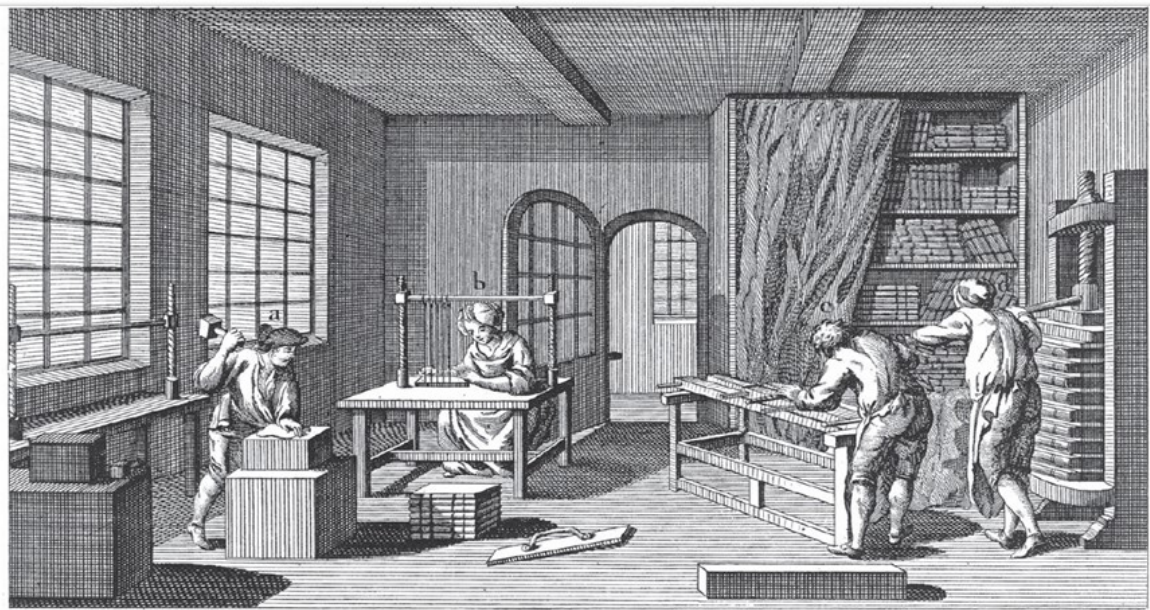
- konvolut (něm. Sammelband)
 - svazek, který vznikl spojením několika původně samostatných rukopisů nebo tisků do jedné vazby
 - první dílo se obvykle označuje jako hlavní a další jako **přívazky** (adligáty)
 - rukopisy, tištěné knihy, nebo smíšené konvoluty
 - sehrál klíčovou roli v dějinách uchovávání zejm. menších tisků

1. TERMINOLOGIE

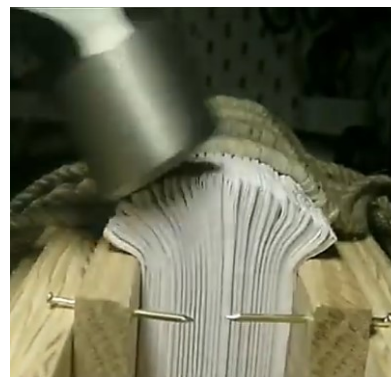
- knihař

- původně obecné označení knižního řemeslníka (tiskaře) i obchodníka s knihami
- postupně syn. knihvazače

2. TECHNOLOGIE

- vypracování knižního bloku
 - **našívání knižního bloku** (osnova = konopné motouzy; počet vazů závisel na typu vazby a formátu)
 - **kapitálové vazy** při hlavici a patě hřbetu obšívány důkladněji
 - **ořízka** a její úprava (do 17. století se na plochu ořízky vpišoval název díla, případně jméno vlastníka nebo knihovní signatura)
 - **kulacení hřbetu** pomocí kladiva (přední ořízka se vhloubila)

2. TECHNOLOGIE

- opatření deskami a pokryvem
 - připevnění **desek** knihařskými **vazy**, přechínající konce se do okrajů desek zapouštěly, nebo klínkovaly
 - **hřbet** se vylepoval kousky pergamenu či papíru (na konci 18. st. byla papírová vložka užita k vytvoření dutiny)
 - přetažení **pokryvu** přes hřbet a desky a vylepení **přídeští**
 - **výzdoba** pokryvu

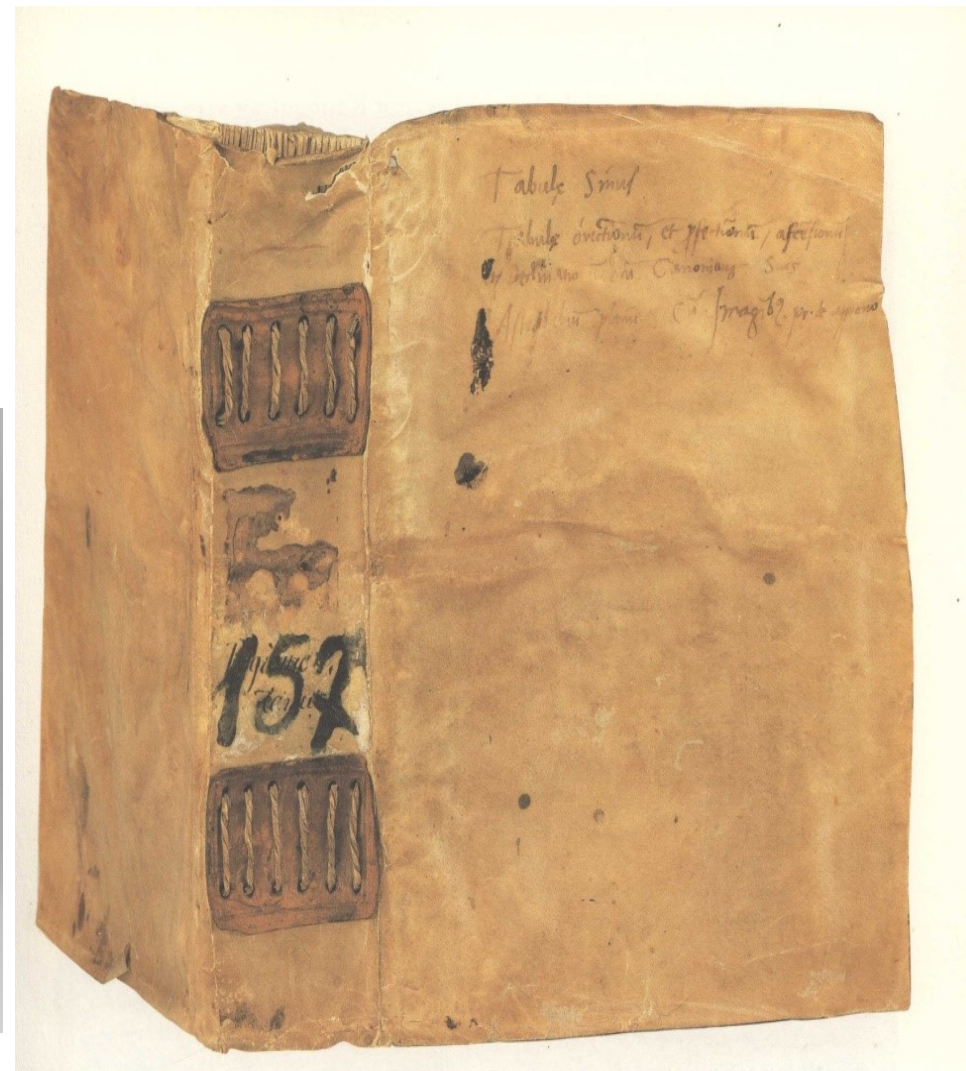
2. TECHNOLOGIE

- ochranné prvky
 - mosazné, bronzové nebo železné rohové, středové a hranové kování a boční spony (sekundárně též výzdobná funkce)

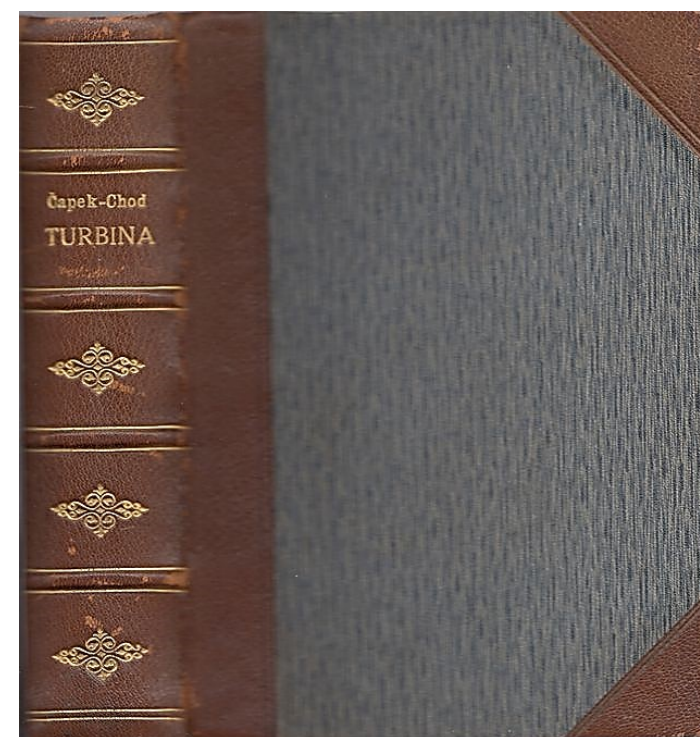
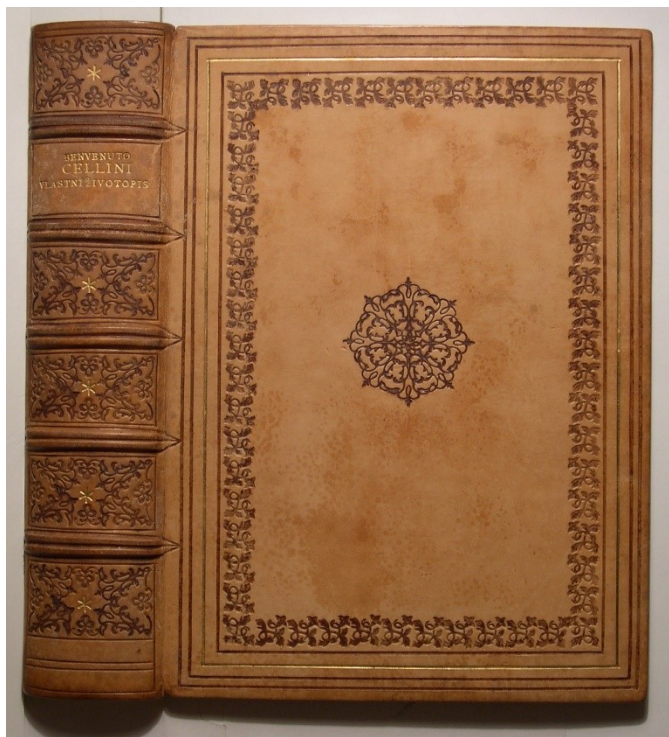
3. TYPY KNIŽNÍCH VAZEB DLE POKRYVU

- materiály pokryvu: pergamen, useň, textil, papír
- **pergamenové vazby**
 - **pergamenová** (od středověku)
 - **polopergamenová** (pergamen na hřbetě, papír nebo useň na deskách; v 18. a 19. st.)

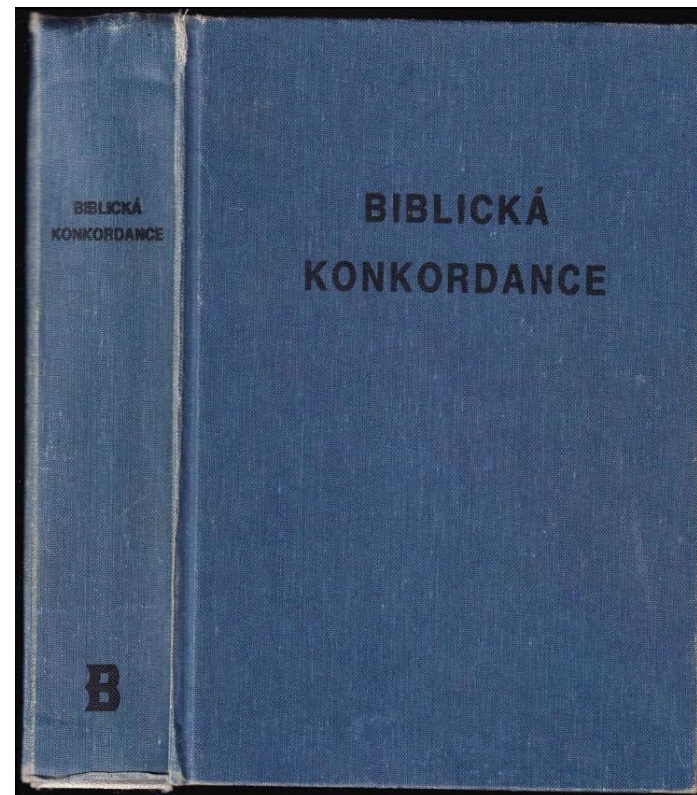
3. TYPY KNIŽNÍCH VAZEB DLE POKRYVU

- usňové vazby
 - celokožená (běžná již od doby rukopisů a prvotisků)
 - polokožená (kůží potažený pouze hřbet a rohy desek, zbytek bez pokryvu nebo pokryt papírem; od konce 15. st.)

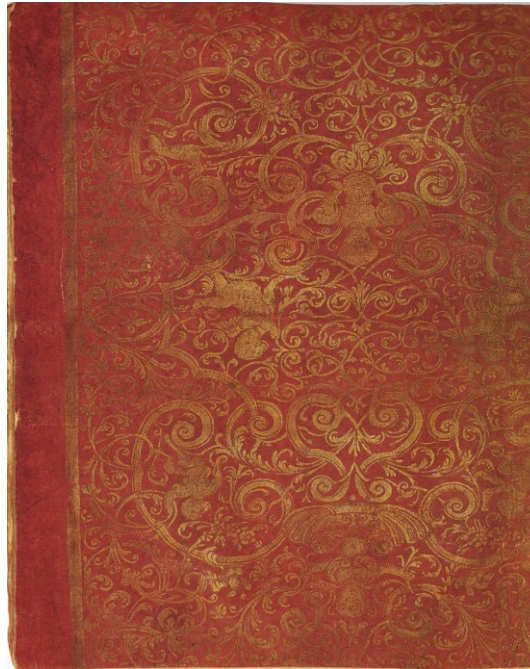
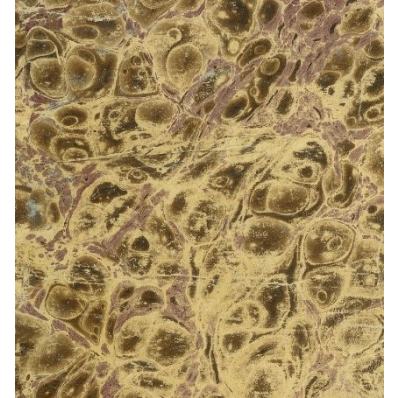
3. TYPY KNIŽNÍCH VAZEB DLE POKRYVU

- textilní vazby
 - hedvábná, sametová, brokátová (luxusní pokryvy, vyšívané, zdobené)
 - plátěná (od 19. století - rozšíření tzv. nakladatelské vazby)

3. TYPY KNIŽNÍCH VAZEB DLE POKRYVU

- papírové vazby
 - použití škrobového a mramorovaného papíru v kombinaci s pergamenem a usní
 - celopapírová lepená brožura (od 18. st.)

4. SLEPOTISK

= zdobení knižní vazby bez použití barvy vtlačováním nahřátých kovových nástrojů do navlhčené kůže

- počátky v Evropě již v předrománském období (po roce 700)
- šíření z Francie od 12. st.
- masivní rozšíření po vynálezu knihtisku (oproti vazbě řezané)
- umožňuje respektování různého dobového vkusu

4. SLEPOTISK

základní nástroje

- kolky (razítka)
 - jednotlivě či opakovaně vedle sebe
- válečky
 - rychlé plynulé vytváření souvislých ozdobných pásů a rámců
- linkovátko, filety
 - vytváření jednoduchých či násobných linek, příp. jednoduchého ornamentálního pásu
- plotny
 - kovové desky se středovým výjevem

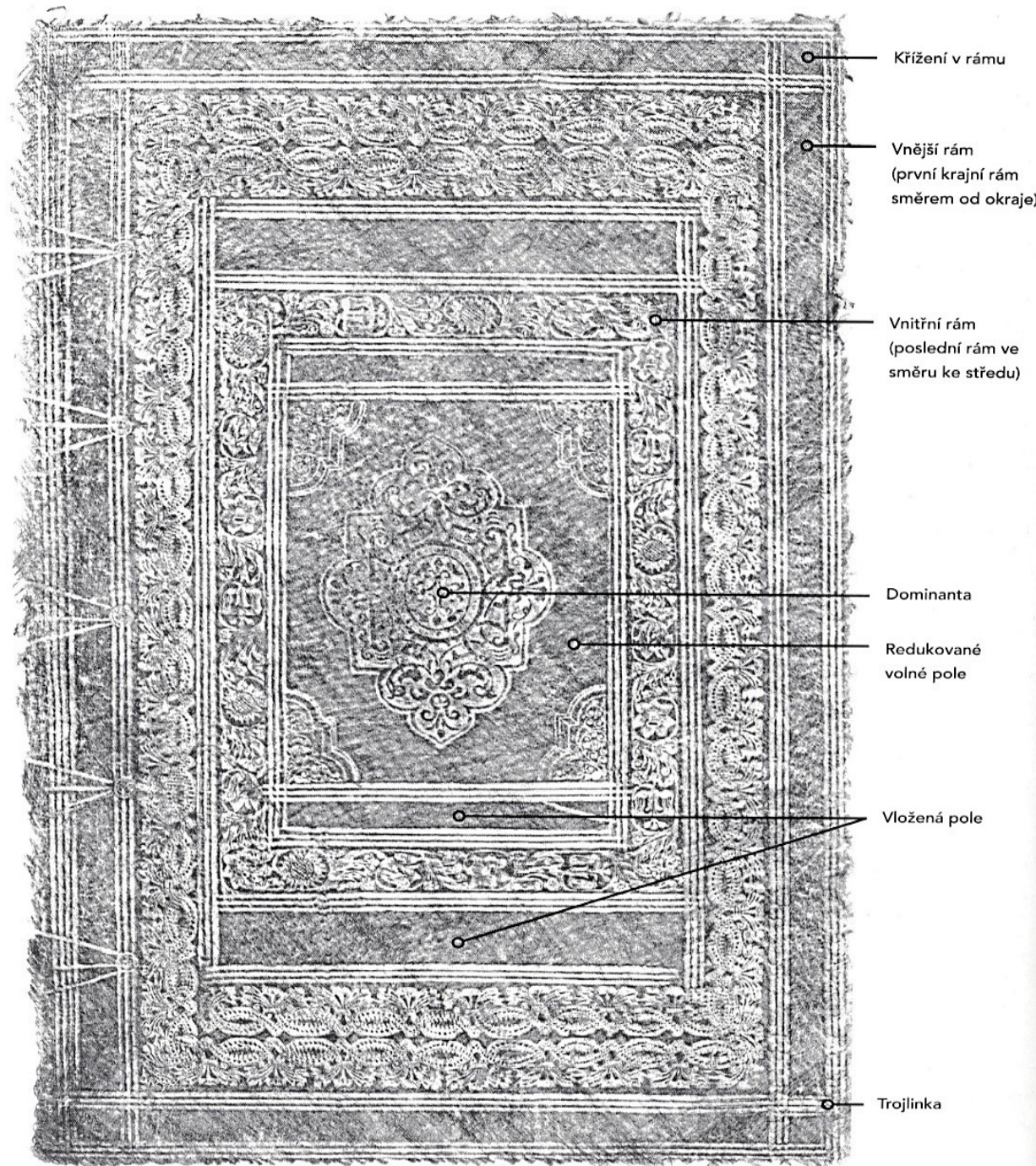

4. SLEPOTISK

kompoziční schémata: pozdně gotické a renesanční vazby

- slepotisk s rámovou kompozicí

- nejrozšířenější do poč. 17. st.
- rámová osnova složená z různého počtu ráků a středního pole (=zrcadlo), vyplněného plotnou (=dominanta), opakovanými otisky kolků, nebo jedním či více svislými pásy

4. SLEPOTISK

kompoziční schémata: pozdně gotické a renesanční vazby

- **slepotisk se smíšenou kompozicí**
 - zejm. v 16. a na přelomu 16. a 17. st.
- **slepotisk s dominantovou kompozicí**
 - zejm. v renesanci
 - většinou využívá zlacení
 - pouze vnější rám, volné pole rozměrné, uprostřed dominanta

4. SLEPOTISK

další renesanční a barokní kompozice

- vazba se vzorem „fanfare“
- vazba se vzorem „semis“

barokní a rokokové kompozice

- vazba s vějířovým vzorem
- vazba s krajkovým vzorem
- tzv. vazba mluvící

4. SLEPOTISK

jednotící vazby jako součást interiéru

- v barokních knihovnách hřbety knih přelepovány novou usní nebo přetírány do jednotného vizuálního stylu (záliba v bílé barvě)

5. VÝZKUM KNIŽNÍ VAZBY

Tegumentologie

= nauka o knižních vazbách

- pomocí analýzy vazby hledání provenience knihy, sociálního postavení jejího objednavatele i dějin knihovny
- sbírky tužkových obtahů výzdoby desek (**frotáží**) – rekonstrukce sady náradí, jimiž byly jednotlivé dílny vybaveny

5. VÝZKUM KNIŽNÍ VAZBY

Bohumil Nuska (1932–2025)

Typologie českých renesančních vazeb,
in: Historická knižní vazba, Liberec 1965

- na základě analýzy frotáží identifikace knihvazačských dílen 16. a poč. 17. st.
- stanovil terminologii a metodiku slohového určování a datování knižní vazby

5. VÝZKUM KNIŽNÍ VAZBY

Databáze slepotiskové výzdoby knižních vazeb NUSK

- na základě archivu Nuskových tužkových frotáží knižních vazeb

databáze
slepotiskové výzdoby
knižních vazeb

NUSK

CZ|DE

VYHLEDÁVÁNÍ PROJEKT SPECIALIZOVANÁ MAPA METODIKA GALERIE MOTIVŮ LITERATURA A ZKRATKY BOHUMIL NUSKA SPRÁVA DATABÁZE

Rychlé vyhledávání

Motiv, letopočet, monogram, text

Typ nářadí

Průměr mm Výška mm Šířka mm

HLEDAT

Expertní vyhledávání

NÁŘADÍ DÍLNY EXEMPLÁŘE

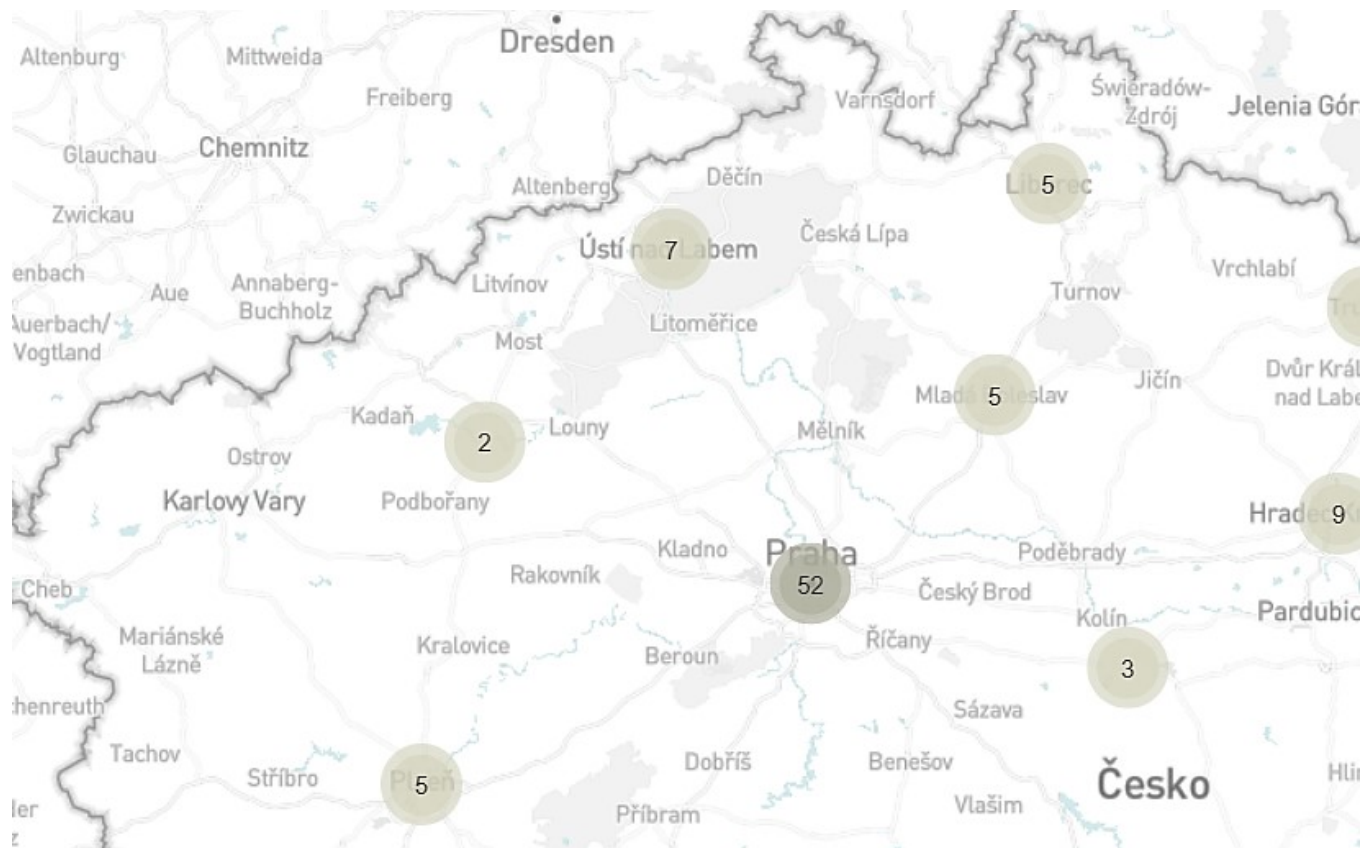
5. VÝZKUM KNIŽNÍ VAZBY

Petr Voit (nar. 1956)

Boj o volnou plochu, Praha 2023

příklad zkoumání recepce
nesvázaných knih po jejich vydání:

*„Knihvazači se sami zásobili
nesvázanými zahraničními edicemi, které
opatřili vazbou a pak přeprodovali, a to
několik let až desetiletí po vydání, takže
Čechy byly v této době odbytíštěm
antikvárních knih“*

Literatura a odkazy na videa a nahrávky

Petr VOIT, *Encyklopedie knihy* [online], <https://encyklopedieknihy.cz>

Bohumil NUSKA, *Typologie českých renesančních vazeb (Terminologie, slohové určování a datování materiálu)*, in: *Historická knižní vazba (Sborník příspěvků k dějinám a k metodice ochrany historických knižních vazeb)*, Liberec 1965, s. 19-145.

Petr VOIT, *Boj o volnou plochu. Slepotisk na české knižní vazbě 16. století dle databáze NUSK a Strahovské knihovny v Praze*, Praha 2023

Jindřich MAREK, *Václav Koranda mladší: Utrakvistický administrátor a literát*, Praha 2017

<https://www.youtube.com/watch?v=lQ50XdqfG00>

<https://www.youtube.com/watch?v=gtScAf3tRPM>

<https://www.pametnaroda.cz/cs/nuska-bohumil-1932>